

АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Агропромисловий комплекс України – один з найбільших і найважливіших секторів економіки. Від рівня його розвитку залежить стан економіки і продовольча безпека держави, розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків.

Вчені підраховали, що за своїми потенційними можливостями Україна може прогодувати близько 200 млн. чоловік.

Сьогодні АПК України дає 95% продовольчих ресурсів, за рахунок його продукції формується понад 2/3 фонду споживання. Продукція АПК в експортному потенціалі становить 26%, в т.ч. сільського господарства – 14%, харчової і переробної промисловості – 12,5%.

На сільське господарство припадає 20% від загального обсягу валового продукту держави, тоді як в Білорусії і Казахстані цей показник становить відповідно 13% і 7%. Високою є частка України в загальноєвропейському поділі праці. Займаючи 19% площі сільськогосподарських угідь, в т.ч. 27% рілі, вона виробляє близько 14% зерна, близько 20% цукрових буряків, 23% соняшнику, 6,55% м'яса і 11% молока. У світовому масштабі Україна виділяється виробництвом цукрових буряків, соняшнику, картоплі. Незважаючи на значний спад с/г виробництва, Україна виробила в 2001 р. на душу населення близько 800 кг зерна, у світі – близько 400 кг.

Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Україні (млн. т)

Види продукції \ Роки				
	1991	1995	1998	2000
Зерно	38,6	33,9	26,4	24,4
Цукрові буряки	36,1	29,6	15,3	13,2
Соняшник	2,3	2,8	2,2	3,4
Картопля	14,5	14,7	15,4	19,8
Овочі	5,9	5,8	5,4	5,8
М'ясо	4,0	2,2	1,7	1,6
Молоко	22,4	17,2	13,7	12,7
Яйця	15,2	9,4	8,3	8,8

Аналіз виробництва сільськогосподарської продукції за десять років характеризується абсолютним його спадом, особливо цукрових буряків – на 67%, молока – на 60%, м'яса – на 43,4%. Причиною такого спаду є послаблення державної уваги до розвитку аграрного сектора та незацікавленості селян у виробництві продукції. Низький рівень механізації та оплати праці негативно вплинули на її продуктивність. Неправильно вирішувались соціальні проблеми села.

Капітальні вкладення у сільське господарство найчастіше осідали в суміжних галузях. Через це матеріально-технічна база сільського господарства залишилась на низькому рівні і не може витримати конкуренції світового ринку. Виробництво продукції на одного працівника становить у 5 – 6 разів менше, ніж у країнах Західної Європи. У провідних галузях виробництва (особливо в тваринництві) переважає ручна праця, яка здійснюється в досить складних умовах. Це значно вплинуло на відплив з села молоді, внаслідок чого йде процес швидкого старіння сільських жителів. Сьогодні чисельність пенсіонерів на селі перевищує чисельність селян працездатного віку. Міграція

молоді до міста постійно зростає. Тисячі сіл перебувають під загрозою зникнення. Це пояснюється перш за все поганими побутовими умовами селян, бездоріжжям, низьким рівнем заробітної плати в сільському господарстві. Реформи, які проводяться в аграрному секторі, розпочались із запізненням, а законодавча база не дає змоги їх завершити до кінця. Оплата за паї дуже низька, а через відсутність техніки частина землі зовсім не обробляється. Слабо розвинена інфраструктура села гальмує реформи. Скорочення обсягу продукції сільського господарства призвело до скорочення обсягу продукції харчової промисловості більше, ніж на третину. Все це позначилось на скороченні експорту продовольчих товарів.

Україна має значні потенційні можливості виходу на світовий ринок з продукцією АПК, зокрема зерна, цукру, олії. Сьогодні імпортерами зерна можуть бути Грузія, Азербайджан, Узбекистан, Туркменістан. Щорічно від експорту зерна Україна може мати понад 4 млрд. доларів. Внаслідок спаду виробництва цукру Україна в світовому масштабі змістилася з 3-го на 11-те місце. Проте в перспективі експорт цукру може становити 3 – 3,5 млн. т.

У сільському господарстві зосереджено 319 тис. тракторів, 65 тис. зернокомбайнів, біля 250 тисяч вантажних автомобілів. На 1000 га с/г угідь припадає 11 тракторів і на 1000 га зернових – близько 5 комбайнів.

Після реформування аграрної сфери створено біля 14 тисяч приватно-орендних с/г підприємств, 38,5 тис. селянських фермерських господарств та 1,9 тис. державних с/г підприємств. У сільськогосподарських підприємствах працює близько 5 млн. чоловік, або 22% від працездатного населення.

Велика питома вага у валовій продукції припадає на особисті підсобні господарства, яких сьогодні 11,4 млн. У валовому виробництві зерна їх частка становить 18,4%, цукрових буряків – 12,2%, картоплі – 98%, овочів – 83%, молока – 71%, м'яса – 73%.

За 2000 р. для сільського господарства вироблено 2,3 млн. т мінеральних добрив, випущено 4 тис. тракторів.

Переробні галузі АПК включають 2000 підприємств (30 галузей). За останні роки обсяги виробництва в харчовій і переробній промисловості скоротились в середньому на 40 – 50%.

Рівень технологій не забезпечує конкурентоспроможності продукції. Харчова промисловість у країнах Заходу у структурі АПК займає 60 – 70%, в Україні – тільки 25 – 30%. Серед переробних галузей найпотужнішим є зернопродуктовий підкомплекс, який включає 695 потужних елеваторів, що приймають зерно на комбінати хлібопродуктів. Вони обладнані автовагами, зерноочисними машинами, які здатні за добу прийняти 1,3 млн. тонн зерна.

Борошно-круп'яна промисловість має 159 борошномельних та 19 круп'яних заводів, які за рік можуть виробляти 7,2 млн. т борошна і близько 1 млн. т крупи, що повністю задовільняє потреби країни в цих продуктах. Крім цих заводів, у с/г підприємствах є сотні млинів та крупорушок.

Кожен третій млинзавод відповідає сучасному рівню. Так, наприклад, завдяки співробітництву із швейцарською фірмою "Бюллер" 14 млинзаводів працюють на високопродуктивному обладнанні, що дає змогу виробляти борошно вищим сортом. Найбільшими центрами галузі стали Київ, Харків, Миколаїв, Дніпропетровськ, Одеса, Запоріжжя. Макаронні фабрики та спеціалізовані цехи при хлібозаводах можуть виробляти 275 тис. макаронів за рік. Другим потужним агропромисловим комплексом є цукробуряковий, що включає 192 цукрозаводи загальною виробничою потужністю 50,9 млн. т за рік. В Україні цукор виробляють 19 областей. Лише у Вінницькій області розміщено 39 цукрозаводів, у Черкаській – 23. У 90 – 91 роках частка українського цукру в світовому виробництві становила 6%, в експорті – 11,8%. У зв'язку із загальною економічною кризою виробництво цукру скоротилось з 5 млн. т до 1,8 млн. т, або у 2,8 раза. В цьому році значна частина заводів не працювала через відсутність сировини. Ми бачимо одним із ефективних засобів відновлення діяльності галузі залучення зарубіжних інвесторів через створення спільних підприємств. Про це свідчить робота створеного спільного українсько-австрійсько-німецького підприємства "Укрінтерцукор". До складу підприємства входять 252 бурякосійні господарства та 72 цукрових заводів, які вирощують цукрові буряки на площі 80 тис. га. Середньорічна врожайність цукрових буряків у господарствах тут становить 370 ц/га, або в 1,7 раза вища, ніж по Україні.

Найближчим часом передбачається відродити цукробуряковий підкомплекс і довести виробництво цукрових буряків до 24 – 25 млн. тонн, а цукру – до 3 – 3,5 млн. тонн.

Важливу роль в економіці України відіграє олійнопереробний підкомплекс. На Україні діє 16 великих олійних заводів і близько 230 невеликих олійниць. Проте виробництво олії зменшилось за останніх п'ять років з 1,2 млн. т до 860 млн. т. Виробничі потужності заводів становлять 2,5 млн. тонн, але на підприємства поступає трохи більше 1 млн. т насіння соняшнику. Виробничі потужності заводів використовуються лише на 18%. Олійнопереробний комплекс є досить привабливим для іноземних інвестицій. Так, акціонерне товариство “Дніпропетровський олійноекстракційний завод” ефективно діє завдяки інвестиціям Євробанку реконструкцій та розвитку швейцарської фірми ІЛТА-холдинг. Активно діють інші спільні підприємства з угорською фірмою “Сереол” та ін. У перспективі олійнопереробний підкомплекс повинен значно збільшити виробництво олії і зберегти пріоритетне місце в економіці України. Дуже важливим і пріоритетним в Україні є м'ясо-молочний підкомплекс. Поголів'я великої рогатої худоби становить 9,4 млн. голів, свиней 7,6 млн. голів, у 2000 р. вироблено 12,7 млн. т молока та 1,6 млн. т м'яса (у забійній вазі). Понад 70% виробництва цієї продукції припадає на особисті селянські підприємства. Питома вага молочної промисловості у харчовій галузі становить 15%. Молочна промисловість об'єднує 470 підприємств, а м'ясна – понад 211 підприємств. Крім цього, в с/г підприємствах працюють цехи з переробки молока і м'яса. М'ясо-молочна промисловість потребує значної реконструкції. Розвиток цього підкомплексу повинен, на нашу думку, розвиватись на базі глибокої інтеграції с/г підприємств (включаючи особисті підсобні господарства селян), переробних підприємств, оптової та роздрібної торгівлі, створюючи різні форми асоціацій та об'єднань.

Основним шляхом підвищення ефективності всіх структурних підрозділів АПК є перехід на інтенсивний розвиток. Інтенсифікація с/г означає збільшення виробництва продукції на одиницю ресурсів. Це означає, що інтенсифікація повинна проходити на основі науково-технічного прогресу через впровадження індустріальних технологій вирощування основних с/г культур.

Уже в найближчі роки нам необхідно довести стабільне виробництво зерна на рівні 40 – 45 млн. тонн., цукрових буряків – 40 млн. тонн, виробництво молока – до 24 млн. тонн, м'яса (в забійній вазі) – до 2,6 млн. тонн. Значно збільшити поголів'я тварин та підвищити його продуктивність. Нинішнє становище, в якому перебуває агропромисловий комплекс, потребує державної підтримки, посилення інвестиційної політики з метою збільшення обсягів виробництва продовольчої продукції і проведення соціально-економічних перетворень на селі. Програма діяльності уряду “Реформи заради добробуту” (2000 – 2004 роках) передбачає завершення реформування с/г підприємств на засадах приватної власності, завершення земельної реформи, формування інфраструктури аграрного ринку, організацію обслуговуючих кооперативів, розширення мережі машинно-технічних станцій, впровадження економічних методів державного впливу на аграрний сектор, що відповідає розвитку виробництва в ринкових умовах.

Література

1. *Народне господарство України. Статистичний довідник за 2000 рік.*
2. *Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектора економіки.”*